

Deja PILETIĆ, Olivera POPOVIĆ, Gordana LUBURIĆ*
Univerzitet Crne Gore

NASTAVA ITALIJANSKOG JEZIKA U CRNOGORSKIM OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA IZ PERSPEKTIVE ĐAKA

Apstrakt: Cilj rada je da predstavi rezultate istraživanja koje je imalo za cilj da ispita kako đaci crnogorskih škola koji biraju da uče italijanski kao obavezan drugi strani jezik doživljavaju njegovu nastavu i učenje. U tu svrhu sprovedena je anonimna onlajn anketa koja je obuhvatila 421, odnosno 299 učenika osnovnih i srednjih škola. Rezultati su pokazali priličnu ujednačenost u velikom broju odgovora, a opšti zaključak je da je velika većina đaka iz obje kategorije posebno zadovoljna radom nastavnika, dok se kao najveći problem ističe obimno gradivo (osnovna škola), te nedostatak prilike za usmenu komunikaciju na italijanskom jeziku i pretjerano insistiranje na gramatičkim sadržajima (srednja škola). Rezultati istraživanja, kroz analizu datih odgovora i komentara značajnog broja ispitanika, pomoći će da se izvedu smjernice za unaprjeđenje nastave u odnosu na potrebe učenika, a u okvirima mogućnosti koje pruža sam nastavni kontekst.

Ključne riječi: *nastava, italijanski jezik, osnovna škola, srednja škola, Crna Gora*

1. Italijanski jezik u savremenom crnogorskom obrazovnom sistemu – opšte napomene

Do 1992. godine italijanski jezik se u Crnoj Gori izučavao u nekoliko specijalizovanih škola, poput srednjih muzičkih škola u Kotoru i Podgorici i u gimnaziji u Baru. Počev od akademske 1991/92. godine crnogorski obrazovni sistem zvanično je uveo nastavu italijanskog jezika na Filozofskom fakultetu u Nikšiću, gdje je italijanski bio ponuđen kao drugi strani jezik. Godinu dana kasnije, nakon ankete Zavoda za školstvo na kojoj je 85% roditelja izjavilo da žele da im djeca kao drugi strani jezik (uz obavezni engleski) uče upravo italijanski, s nastavom se počelo i u osnovnim školama centralne i primorske regije Crne Gore. (Vučo 2017: 106)

* dejap@ucg.ac.me, oliverap@ucg.ac.me, gbojicic@ucg.ac.me

Potreba za nastavnim kadrom i profesionalno obučenim govornicima italijanskog jezika dovela je do osnivanja odsjeka, danas Studijskog programa za italijanski jezik i književnost, na Filozofskom fakultetu u Nikšiću akademske 1999/2000. godine. Godine 2015. od jezičkih odsjeka na Filozofskom fakultetu formiran je Filološki fakultet, jedina institucija u Crnoj Gori na kojoj se mogu obrazovati nastavnici italijanskog jezika i književnosti. Do akademske 2017/18. godine diploma nastavnika italijanskog jezika i književnosti dobijala se nakon četiri godine studija, dok je po reformisanom programu koji je tada stupio na snagu potrebno završiti petogodišnji studij (tri godine osnovnih i dvije godine master studija).

Školske 1992/93. godine prva generacija osnovaca pratila je nastavu po hrvatskom udžbeniku *Forza ragazzi* (Škola za strane jezike, Zagreb), autorki Branke Pučalka-Biffel i Rite Scotti, koji je ubrzo zamijenjen udžbenicima crnogorskog izdanja. U saradnji sa Zavodom za školstvo, Ministarstvo prosvjete je angažovalo autorski tim koji je tokom narednih nekoliko godina (1993–1999) sastavio četiri udžbenička kompleta kojima je pokriveno šest godina učenja italijanskog jezika. Angažovani stručnjaci sa Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu dr Julijana Vučo i mr Saša Moderc, autori udžbenika, sastavili su prve programe za sve razrede osnovne škole 1993. godine. U gimnazijama i srednjim školama prve generacije su koristile italijanski udžbenik *In Italiano* (drugi dio), čiji su autori Angelo Chiuchiù, Fausto Minciarelli, Marcello Silvestrini (Vučo 2017: 107, 109).

Usljebile su brojne reforme na svim nivoima obrazovanja, revidirani su nastavni planovi, izmijenjali su se preporučeni udžbenici i nastavna sredstva. Na osnovnoškolskom nivou se sa izučavanjem obaveznog drugog stranog jezika, prema aktuelnom nastavnom programu, kreće od 6. razreda (uzrast 10–11 godina) a Zavod za školstvo trenutno preporučuje sljedeće udžbenike izdanja Edilingua: *Nuovo progetto italiano Junior 1* i *Nuovo progetto italiano Junior 2*, autora T. Marin i F. Caon. Na ove se nadovezuju preporučeni udžbenici za srednješkolski nivo obrazovanja istog izdavača: *Nuovissimo progetto italiano 1a* i *Nuovissimo progetto italiano 1b*, koje potpisuju T. Marin, odnosno T. Marin, L. Ruggieri i S. Magnelli.

Počev od 2023/24. školske godine, nastava italijanskog jezika može biti dopunjena i novim udžbenikom koji su upravo za potrebe crnogorskih srednjoškolaca i studenata italijanskog jezika izradile Deja Piletić i Gordana Luburić. Riječ je o udžbeniku u izdanju Univerziteta Crne Gore *Italiano per i mediatori linguistico-culturali in Montenegro*, namijenjenom za jezičke nivoe A2+/B1+.

Takođe, u završnoj fazi je i priprema programa za dvojezično odjeljenje na francuskom/italijanskom jeziku koje će u svoju ponudu uvrstiti podgorička Gimnazija „Slobodan Škerović”.

Na Univerzitetu Crne Gore danas se italijanski jezik, osim na Filološkom fakultetu, može izučavati (kao drugi strani jezik, pored obaveznog engleskog) na Fakultetu za Turizam i hotelijerstvo (osnovne studije) i na Fakultetu političkih nauka (master studije).

Prema podacima dobijenim iz Zavoda za školstvo, danas se italijanski jezik može učiti u 60 osnovnih i 26 srednjih škola i dalje pretežno u centralnoj i južnoj regiji Crne Gore.¹ Očekivani izlazni nivo znanja drugog stranog jezika na kraju osnovne škole je A2.1, a na kraju srednje škole očekuje se dostizanje nivoa B1/B2.1 (u zavisnosti od tipa škole).

Tokom posljednjih trideset godina, u organizaciji Ministarstva prosvjete, Zavoda za školstvo, Studijskog programa za italijanski jezik i književnost, kao i Italijanskog kulturnog centra u Beogradu i Podgorici i Ambasade Italije u Crnoj Gori, organizuju se brojni seminari za usavršavanje nastavnika, na kojima domaći stručnjaci i gostujući profesori iz Italije i regiona prenose savremena znanja iz metodike nastave italijanskog i stranih jezika uopšte.

Godine 2016. osnovano je i Udruženje nastavnika italijanskog jezika Crne Gore, koje, osim popularizovanja italijanskog jezika i kulture, ima za cilj stručno usavršavanje nastavnika i njihovo povezivanje i saradnju za drugim udruženjima, organizacijama i pojedincima.

2. Nastava italijanskog jezika iz perspektive đaka

U namjeri da se skrene pažnja na neophodnost detaljnije analize potreba i očekivanja đaka u kreiranju strategija unapređenja nastave, a nadovezujući se na XXII izdanje Sedmice italijanskog jezika u svijetu koja je nosila naslov *L'italiano e i giovani*, Studijski program za italijanski jezik i književnost Filološkog fakulteta Univerziteta Crne Gore organizovao je u

¹ Dok na osnovnoškolskom nivou ponuda izbornih stranih jezika zavisi od interne politike škole (raspoloživost kadrova, zainteresovanost od strane roditelja i đaka i sl.), kada je u pitanju srednješkolski nivo, postoji još i ograničenje u smislu tipa srednje škole (gimnazija / srednja stručna škola). Naime, prema nastavnom programu, u zavisnosti od tipa škole varira i fond časova drugog stranog jezika, kao i obaveza njegovog izučavanja.

novembru 2022. godine Okrugli sto na temu izazova nastave italijanskog jezika u crnogorskom obrazovnom sistemu².

Tim povodom, odlučile smo se da anketiramo čak osnovnih i srednjih škola, kako bismo stekle uvid u njihov doživljaj nastave italijanskog jezika i motivisanost za učenje. Od ključnog značaja u ovom procesu bila je saradnja sa Udruženjem nastavnika italijanskog jezika Crne Gore, koje je preko svojih članova omogućilo sprovođenje anonimne onlajn ankete u osnovnim i srednjim školama u kojima se odvija nastava italijanskog jezika.

Anketa je bila sačinjena od ukupno trinaest pitanja, pretežno zatvorenog tipa (višestruki izbor, Likertova skala), uz par pitanja sa otvorenim odgovorom. Na veliki broj pitanja učenici su mogli da izaberu više od jednog ponuđenog odgovora. Anketiranje je sprovedeno onlajn uz pomoć Google Drive alata, što je dodatno pomoglo da se osigura anonimnost.

Ispitanicima obje kategorije postavljena su ista pitanja s ciljem da se otkriju najčešći motivi odabira italijanskog kao drugog stranog jezika, kao i stepen zadovoljstva nastavom. Interesovalo nas je koji im aspekti nastave najviše, a koji najmanje odgovaraju, koji su njihovi najveći problemi u učenju italijanskog jezika, što im najviše pomaže, te što bi iz njihove perspektive moglo unaprijediti sam nastavni proces.

Prilikom da anketiramo veliki broj crnogorskih đaka iskoristile smo i kako bismo utvrdile koliko njih je i izvan škole učilo ili koristilo/imalo priliku da koristi italijanski jezik, ali odgovore na ta pitanja nećemo analizirati u ovom radu jer izlaze iz užeg okvira teme.

Kada su u pitanju ispitanici iz osnovnih škola (uzrast od 10/11 do 13/14 godina) anketu je ispunilo njih 421, dok je odgovore na naša pitanja dalo ukupno 299 srednjoškolaca uzrasta od 14/15 do 18/19 godina.

Rezultati ankete su pokazali priličnu ujednačenost u velikom broju odgovora.

U nastavku rada predstavimo rezultate istraživanja uz grafičke ilustracije odgovora na četiri pitanja koja smatramo ključnim za temu ovog rada. Riječ je o pitanjima koja su u anketi numerisana brojevima 1, 6, 8 i 10, a ona glase:

² Više detalja o događaju dostupno je na sajtu: <https://www.ucg.ac.me/objava/blog/1247/objava/153286-okrugli-sto-u-organizaciji-sp-za-italijanski-jezik-i-knjizevnost>

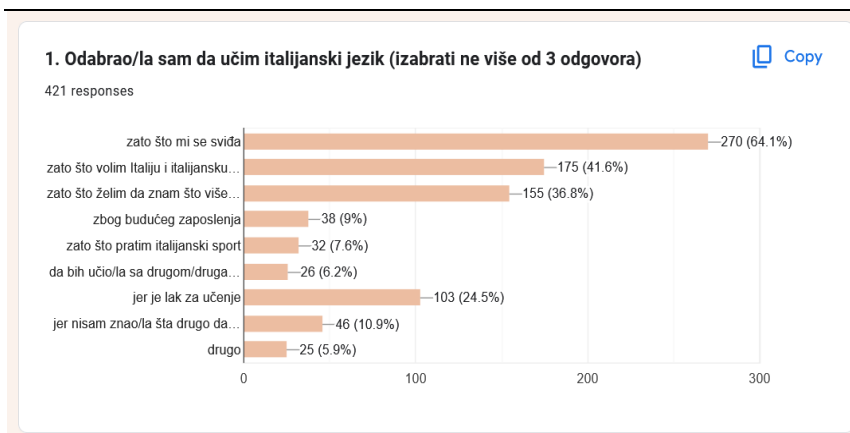
1. Učim italijanski jezik (izabрати ne više od 3 odgovora)
 - zato što mi se sviđa
 - zato što volim Italiju i italijansku kulturu
 - zato što želim da znam što više jezika
 - zbog budućeg zaposlenja
 - zato što pratim italijanski sport
 - da bih učio/la sa drugom/drugaricom
 - jer je lak za učenje
 - jer nisam znao/la što drugo da odaberem
 - drugo
6. Tokom učenja jezika bio/la sam posebno zadovoljan/na (moguće odabrati više odgovora)
 - radom nastavnika
 - nastavnim materijalom (udžbenik, audio i video materijal)
 - uslovima rada (prostorija, elektronska oprema, itd.)
 - mogućnostima korištenja stipendija za boravak u Italiji
 - ničim od navedenog
8. Moj najveći problem u učenju italijanskog jezika je (odabrati najviše 3 odgovora)
 - obimno gradivo
 - nezanimljiv udžbenik
 - loš odnos sa nastavnikom/nastavnicom
 - nedostatak literature
 - nedostatak prilike za komunikaciju na italijanskom jeziku
 - nekorištenje savremenih tehnologija u nastavi (kompjuteri, telefoni i slično)
 - nezainteresovanost za jezik
 - pretjerano insistiranje na gramatici
 - drugo
10. Nastava italijanskog jezika bi bila bolja ako bi...

Za sva pitanja zahtijevan je obavezan odgovor. Napominjemo da su pitanja koja su uključivala opciju „drugo”, bila praćena mogućnošću davanja otvorenog odgovora/komentara.

3. Rezultati ankete

• Učim italijanski jezik zato što...

Odgovori đaka osnovnih škola

Odgovori đaka srednjih škola

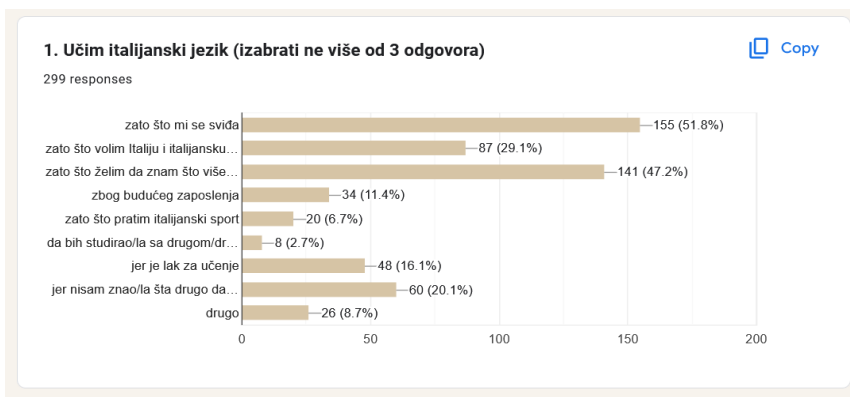

Tabela 1. *Odgovori na pitanje br. 1 iz Ankete*

Kao što se može vidjeti u grafikonima iz Tabele 1, glavni razlog odabira italijanskog jezika jeste prevladavajuće mišljenje đaka da je taj jezik lijep. Optimističan je podatak da obje kategorije ispitanika posjeduju izraženu želju za učenjem jezika i svijest o značaju poznavanja više stranih jezika, koja očekivano raste sa porastom nivoa obrazovanja i zrelosti (36,8%, odnosno 47,2%).

Činjenica da 41,6 % osnovaca bira italijanski jer voli Italiju i italijansku kulturu, nameće potrebu za insistiranjem na kulturološkim sadržajima posebno na nivou osnovne škole, kako bi se motivacija za učenjem održala i pojačala. Komentari osnovaca otkrivaju i zainteresovanost za italijansku hranu, istoriju, pjesme, gradove... Poneko bira italijanski jezik po nečijoj preporuci ili iz razloga što ima ko da mu pomogne oko učenja, neko jer se u regiji gdje živi pretežno uči italijanski jezik, a neko „zato što je Italija nama preko mora”.

Jedan dio đaka koji je na ovo pitanje odgovorio opcijom „drugo” navodi nemogućnost odabira nekog drugog stranog jezika jer u školi nije bilo izbora ili im je izbor italijanskog bio nametnut (11 ispitanika). Tu se vraćamo na pitanje interne politike škole o čemu je bilo riječi u uvodnom poglavlju rada. Procenat ovakvih obrazloženja zanemarljiv je u pogledu naše, ali otvara neke druge teme.

Kada su srednjoškolci u pitanju, potrebno je napomenuti da prilikom upisa u srednju školu i formiranja odjeljenja važan faktor predstavlja upravo drugi strani jezik koji je đak odabrao da uči u osnovnoj školi. Taj jezik sve do završetka srednje škole nije moguće promijeniti. Sesnaest komentara nam to i potvrđuje, dok nam preostali komentari (ukupno 21) otkrivaju i dodatne motive za odabir italijanskog jezika: arhitektura, ljudi, književnost, priče sa putovanja, društvene mreže, italijanska tradicija, naglasak. Neko je odgovorio i sa: „kul je jezik stvarno”.

Ako poredimo procenat đaka koji za jedan od motiva odabira italijanskog jezika navodi da „je lak za učenje” primjećujemo da sa 24,5% u osnovnoj, on pada na 16,15% u srednjoj školi.

Rezultati ankete pokazuju nam i da je 5% osnovaca učilo italijanski na kursu, prije nego što su ga birali u školi, 7,5% ga je učilo tokom boravka u Italiji, 12,5 % ima nekog od članova porodice ko je italijanske nacionalnosti, a čak 24,6% je italijanski učilo gledajući televiziju.

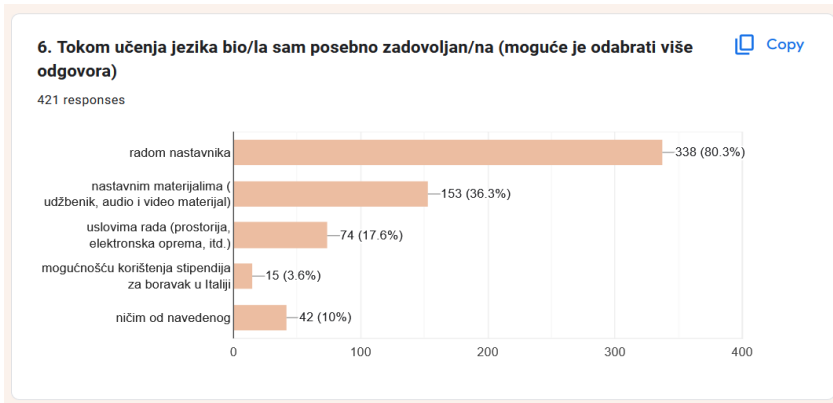
Kada su u pitanju srednjoškolci, 8,2% je italijanski učilo na kursu, 1,6% boraveći u Italiji, 9% preko televizije, a 4,1% ima nekog od članova porodice italijanske nacionalnosti.

Praćenje programa italijanskih televizija, prevashodno RAI 1 i RAI 2, bilo je uobičajeno za period koji je prethodio bumu privatnih televizija, satelitskih i kablovskih operatera, raznovrsnih programa, interneta i sl. u našem regionu (otprilike do prije dvadesetak godina). U tom smislu, imajući u vidu podatak da gotovo četvrtina ispitanih osnovaca uči italijanski putem televizije, moglo bi se pretpostaviti da bi na održavanje pozitivnog trenda u odabiru italijanskog jezika značajnu ulogu imala mogućnost praćenja

većeg broja italijanskih televizijskih kanala nego što je to sada slučaj (samo dva kanala, čiji su brojni filmski i serijski sadržaji zatamnjeni, odnosno nedostupni).

• **Tokom učenja jezika bio/la sam posebno zadovoljan/na...**

Odgovori đaka osnovnih škola

Odgovori đaka srednjih škola

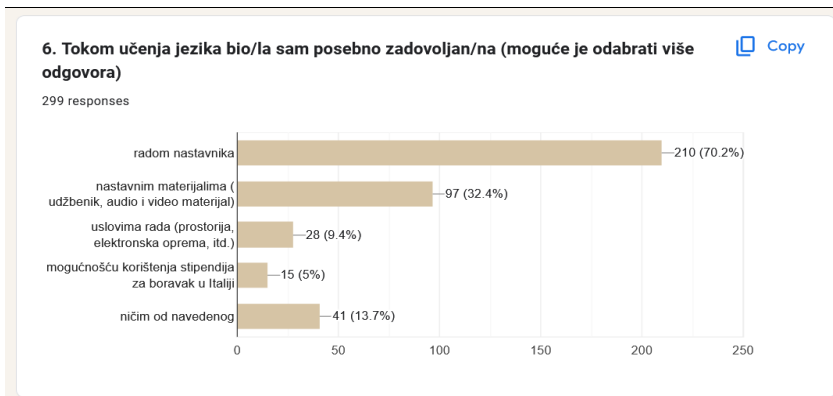

Tabela 2. *Odgovori na pitanje br. 6 iz Ankete*

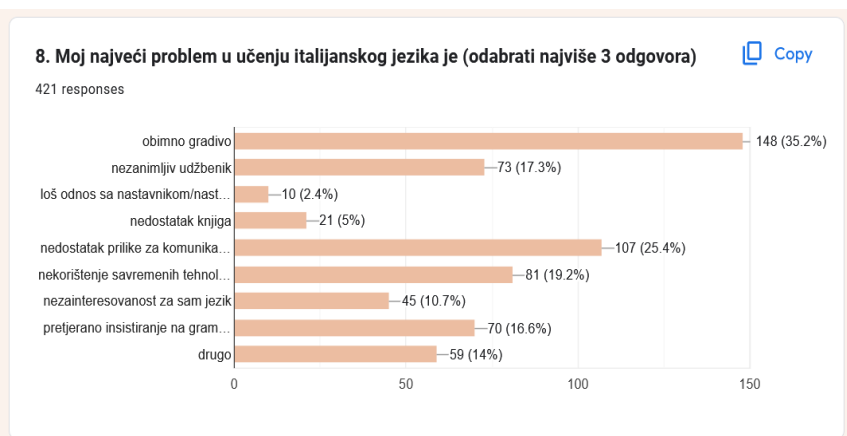
Analizom odgovora na ovo pitanje uočavamo priličnu ujednačenost.

Velika većina ispitanika obje kategorije posebno ističe zadovoljstvo radom nastavnika (80%, odnosno 70,2%), dok su na drugom mjestu nastavni materijali.

Ono što upada u oči jeste da je samo 17,6% ispitanih osnovaca zadovoljno uslovima rada, dok je taj procenat gotovo duplo manji kod srednjoškolaca (9,4%). Pod uslovima rada misli se prevashodno na učionice i dostupnost elektronske opreme u učionici. Postavlja se pitanje da li su srednjoškolci svjesniji kakvi bi uslovi mogli i trebalo da budu ili su uslovi rada zaista mnogo lošiji u srednjim školama. Ostaje činjenica da su uslovi za izvođenje nastave stranih jezika iz perspektive đaka jako loši, što nastavnici svojim vještinama i odabirom nastavnih materijala samo donekle uspijevaju da nadomjeste.

• Moj najveći problem u učenju italijanskog jezika je...

Odgovori đaka osnovnih škola

Odgovori đaka srednjih škola

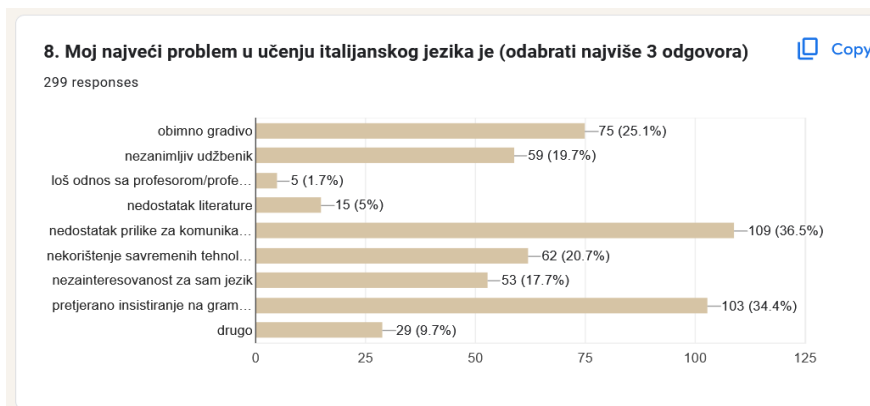

Tabela 3. *Odgovori na pitanje br. 8 iz Ankete*

Dok se kod osnovaca kao najveći problem kristališe na prvom mjestu obimno gradivo (35%), pa tek onda nedostatak prilike za komunikaciju (25,4%), srednjoškolcima gotovo u istoj mjeri smeta manjak konverzacije (36,5%) i pretjerano insistiranje na gramatici (34,4%). Kada je gramatika u pitanju, kod osnovaca ona ne predstavlja veliki problem – duplo manji procenat u odnosu na srednjoškolce. Pojedini osnovci (njih 36) kroz komentare podvlače da nemaju nikakvih problema u učenju italijanskog jezika, dok poneko kao glavni problem navodi lijenost, neaktivnost, nedostatak inspiracije ili prosto nedostatak volje za učenjem uopšte.

Komentari nekih srednjoškolaca, pak, ukazuju na problem propusta u znanju koje donose iz osnovne škole. Neki ističu problem nedovoljnog vladanja italijanskim vokabularom, dok njih 12 ističe da nemaju problema u učenju italijanskog jezika.

Upitani da na skali od 1 do 5 ocijene svoje iskustvo učenja italijanskog jezika u školi, osnovci se u većini opredjeljuju za visoku ocjenu (5 – 46,1%, 4 – 29%), dok je najnižu ocjenu dalo 1,9% đaka. Na isto pitanje srednjoškolci daju sličan pozitivan odgovor samo u malo drugačijoj razmjeri (5 – 36,1%, 4 – 30,4 %), dok se 3,3% đaka opredjeljuje za najnižu ocjenu.

• **Nastava italijanskog jezika bi bila bolja ako bi...**

Ovo pitanje podrazumijevalo je obavezan odgovor otvorenog tipa.

Očekivano, dati odgovori u saglasju su sa odgovorima analiziranim u prethodnom poglavlju. I jednoj i drugoj grupi ispitanika više bi odgovaralo da ima manje gradiva i da se više „priča italijanski na času”. Ono što veći na smatra da bi poboljšalo nastavu jeste prije svega upotreba savremenih tehnologija. U tom smislu komentari variraju od najosnovnijih sredstava kao što su kasetofon (sic!) ili cd plejer, preko kompjutera, upotrebe PPT prezentacija, sve do pametne table. Ono što takođe predlažu kao način da se poboljša kreativnost na času i pospješi usvajanje gradiva jeste upotreba video igrice, društvenih igara, kvizova, projektovanje italijanskih igranih i crtanih filmova (za što neki đaci predlažu čak uvođenje dodatnih časova). Smatraju da bi trebalo da im se zadaje više grupnih radova; voljeli bi da imaju više grupnih prezentacija na teme vezane za italijansku kulturu, gradove i zanimljivosti, a srednjoškolci ističu i prednosti debate za učenje italijanskog jezika. I jedni i drugi ne propuštaju da prokomentarišu da bi gradivo, u smanjenom obimu, trebalo sporije obrađivati, i da više pažnje treba posvetiti njegovom obnavljanju. Takođe, i osnovcima i srednjoškolcima nedostaju izleti i organizovana putovanja u Italiju, prilike za razgovor sa Italijanima, a neko predlaže i zajedničke projekte sa đacima iz Italije.

4. Zaključak

Od uvođenja italijanskog jezika u crnogorski obrazovni sistem, akademske 1992/93, godine, do danas, putem profesionalne saradnje, reformi nastavnih programa i ažuriranja nastavnih tehnika i sredstava, teži se konstantnom usavršavanju njegove nastave, kako bi se, u postojećim institucionalnim okvirima i konkretnim okolnostima, uspjelo ići u korak sa tendencijama savremene glotodidaktike i što bolje odgovorilo na potrebe i očekivanja đaka.

Nakon tri decenije izvođenja nastave italijanskog jezika na institucionalnom nivou, javila se potreba analize trenutnog stanja, interesovanja đaka za italijanski jezik i njihovog zadovoljstva cjelokupnim nastavnim procesom kako bi se stekao uvid u izazove sa kojima treba da se suoče kreatori obrazovnih politika i programa, te predložile smjernice u cilju daljeg unaprjeđenja nastave italijanskog jezika na svim obrazovnim nivoima.

Sprovedena anketa pokazala je da se motivacija za učenje italijanskog jezika, kako kod osnovaca tako i kod srednjoškolaca, ogleda prevashodno u ljubavi prema italijanskom jeziku i kulturi. Većina ispitanika smatra da je potrebno smanjiti izučavanje gramatičkih sadržaja, a više pažnje posvetiti razvoju komunikativne kompetencije. Osim toga, veliki broj đaka vjeruje da bi im stvaranje više prilika za rad u grupi, kao i češća upotreba savremenih tehnologija u nastavi pomogli u lakšem savladavanju gradiva.

Neke od pomenutih izazova neophodno je rješavati u saradnji sa Ministarstvom prosvjete i Zavodom za školstvo, počevši od poboljšanja uslova za rad i uvođenja interneta u sve škole, kako bi nastavnici koji već imaju mogućnost korišćenja kompjutera mogli da u nastavu uključe brojne dostupne interaktivne sadržaje. Takođe, češće usredsređivanje nastavnika na komunikativne kompetencije moglo bi da se pozitivno odrazi na motivaciju učenika.

Vjerujemo da rezultati ovog istraživanja mogu da posluže kao podstrek za detaljniju analizu potreba i očekivanja mladih od nastave italijanskog jezika na institucionalnom nivou. Ono što bi u kreiranju jednog sveobuhvatnijeg presjeka stanja svakako bilo neophodno jeste detaljnija analiza koreliranja odgovora đaka sa ciljevima i ishodima nastave čija se realizacija definiše važećim nastavnim planovima za osnovne i srednje škole. Takođe, dalja istraživanja mogla bi se razvijati i u pravcu sprovođenja slične ankete u vezi sa nastavom drugih stranih jezika kako bi se, kroz poređenje dobijenih odgovora, utvrdile sličnosti i razlike u percepciji đaka, što bi nastavnicima pomoglo u planiranju nastavnog procesa i odabiru nastavnih metoda.

BIBLIOGRAFIJA

Vučo, Julijana (2017). Italijanski jezik u obrazovnom sistemu Crne Gore 1991–2016: na putu od prvih koraka do sigurnih temelja. In: Martinović, Niko (urednik). Crna Gora i Italija – književne, kulturne i jezičke veze, Podgorica: CANU, 105–115.

Internet izvori

Okrugli sto u organizaciji SP za italijanski jezik i književnost. <https://www.ucg.ac.me/objava/blog/1247/objava/153286-okrugli-sto-u-organizaciji-sp-za-italijanski-jezik-i-knjizevnost> (15.08.2023)